

УДК 323.2

ПОЛІТИЧНА СКЛАДОВА ЧАСТИНА ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ ЯК ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Максим Кудря

*Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, кафедра військової психології та політології
вул. Ломоносова, 81, 02000, м. Київ, Україна*

У статті проаналізовано волонтерство як фактор самоорганізації суспільства, що є новою соціальною потребою. Обґрунтовано, що в сучасний період демократичного транзиту волонтерський рух став фактором громадянської активності. Доведено, що волонтерство стало впливовим політичним інститутом українського суспільства, має риси елемента політичної системи. Обґрунтовано, що волонтерство сприяє трансформації громадянського суспільства. Політичні зміни, потужні за наслідками ціннісного впливу, сприяють визначенню ціннісних пріоритетів та формують запити на їхні зміни. Серед ціннісних пріоритетів періоду транзиту є реалізація соціальної справедливості та відповідальності влади перед суспільством, що свідчить про актуальність тих самих ціннісних запитів, що призвели до Революції Гідності, яка є, передусім, революцією цінностей.

Ключові слова: волонтерство, політичний інститут, політична трансформація, інститут волонтерства, громадянське суспільство.

Актуальність теми зумовлена феноменом волонтерства в Україні. Проголошення незалежності України дало поштовх початку трансформаційних процесів у всіх сферах життя суспільства. Завершення епохи колективних форм участі у громадському та суспільно-політичному житті, трансформація суспільного устрою, переорієнтація на засади ринкової економіки, суспільно-політична та економічна нестабільність призвели до занепаду або часткової трансформації старих і появи нових видів соціальних відносин та соціальних інститутів, одним з яких і виступає волонтерство.

Інститути як складники громадянського суспільства посіли місце однієї з її основних категорій. Проблематика добровільної діяльності досліджується в межах трьох підходів, а саме: соціетального (Р. Корнюел, Ф. Хайек), економічного (Л. Саламон) і трудового (К. Бірман, Л. Кудринська).

Теорію громадських рухів та інститути в західній науці досліджували Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, М. Вебер, Т. Парсонс, Г. Зіммель, Р. Мертон, Дж. Мід, Дж. Хоманс, Р. Дарендорф, Н. Смелзер, Е. Гіденс, П. Бергер, Т. Лукман, Дж. Тернер, П. Штомпка, К. Касторіадіс, Н. Флігстін, Д. Норт, Д. Уільямсон, П. Дімаджіо тощо. Схеми процесу інституціоналізації пропонували Т. Парсонс, Дж. Хоманс, П. Бергер і Т. Лукман, П. Штомпка, С. Фролов. У російській науці проблематику соціальних інститутів та інституціоналізацію досліджували В. Ядов, С. Фролов, В. Добренєков, А. Кравченко.

Волонтерство є фундаментом громадянського суспільства. Без участі волонтерів важко уявити громадські організації й благодійність взагалі, без них унеможлиблюється якісний суспільний контроль за діями влади та бізнесу. Без волонтерів бракує енергії для будівництва суспільства, не вистачає сил і часу на людей, які потребують допомоги, замало творчого потенціалу для розв'язання соціальних проблем. У 2015 р. понад 62% респондентів визнали роль волонтерів у політичних змінах в Україні [1, с. 5].

В Україні волонтерство перетворюється на впливовий політичний інститут українського суспільства з усіма притаманними для цього елементу політичної системи ознаками та якостями, є не тільки не тільки фактором самоорганізації суспільства, проявом самовідданої активності патріотів для підтримки воїнів АТО, а й виступає як нова соціальна потреба. У період антитерористичної операції волонтерський рух перетворився на значний фактор громадянської активності. Завдяки волонтерству відбувається трансформація громадянського суспільства в Україні.

Моніторинг державної молодіжної політики з проблем становлення волонтерства засвідчив, що волонтери мають спроможність, змогу формувати громадську думку, поширювати політичну інформацію, заохочувати громадську активність, наприклад, серед студентської молоді.

Масштаби та потужність волонтерської допомоги мають вирішальне значення у час неспроможності держави виконувати свої організаційні функції. Але не менш значимим волонтерський рух є за своїми наслідками для укріплення потенцій української спільноти, що проявилися в здатності громадян до самоорганізації. Волонтерський рух є демонстративним позитивним прикладом для українського суспільства як усвідомленої особистісної відповідальності, солідарних дій. Ментальний архетип українця «моя хата скраю» здобув ціннісну опозицію у виборі, визначенні стратегії індивідуальної поведінки.

В.Г. Нападиста вважає, що волонтерський рух здійснює переформатування ціннісно-нормативної системи, за якої ламається ціннісна система, усталена ще за радянських часів (тяжіння до егалітаризму та патерналізму, визнання «сакрального» статусу владних інституцій) та неофеодална (неоархаїчна) ціннісна матриця, сформована за часів незалежності (непотизм, трайбалізм), забезпечення запобігання конфліктності, функціонування механізмів консолідації нації; забезпечення демократичних цінностей як основи для консолідації нації; зміна соціально-економічних реалій як чинника посилення конфліктогенного потенціалу ідентичностей в Україні; попередження деструктивних релігійно-конфесійних впливів; створення механізмів консолідації нації в умовах зміни конфігурації етнопатристичної «ідентифікаційної матриці» громадян України; створення інструментів нівелювання ідентифікаційних суперечностей і консолідації нації [2, с. 56].

Лінія розмежування між цими ціннісними системами та демократичними цінностями сучасного світу проходить через Майдан-2014 як лінія боротьби між ними, вкорінена у свідомості домінуючої частини української спільноти, визначає ціннісні суперечності.

О. Зорич вважає, що сподівання «справедливого соціального устрою» одразу ж після Революції Гідності є невиправданими соціальними очікуваннями, адже спрацював ефект невиправданих сподівань. Моральні авторитети спільноти, волонтери артикулюють для електорату необхідність участі, налаштування на постійну причетність до політичного життя, готовність до контролю дій влади та захисту здобутого народом. Дієвим механізмом впровадження цінностей є наявність зразка для наслідування, демонстративних практик підтримки норми, особливо певної міри жертвності. Ці практики були досить ефективними, коли демонструвалися представниками владних структур та політичної еліти. За таких умов ціннісні орієнтації можуть набути практичної реалізації, тобто стати громадським нормотворчим началом [2, с. 87].

Волонтерський рух також став суб'єктом популяризації символічних вимірів українства. У 2014 р. громадські активісти у різних населених пунктах провели чимало проукраїнських заходів, що були присвячені національному вбранню (паради вишиванок), національному прапору (автопробіги, вивішування прапорів на балконах будинків, перефарбування у кольори національного прапора мостів та інших елементів міської інфра-

структури), ідеї національної єдності та непорушності кордонів України (флешмоб «Карта України», що потрапив у національну Книгу рекордів), прямої фінансової допомоги через sms-благодійництво. У соціальних мережах, зокрема, був оприлюднений ще один особливий флешмоб: мешканці Криму, Слов'янська та інших міст сходу України фотографували свої паспорти з написом «Врятуйте людей Донбасу» або «Крим – це Україна» [3, с. 19].

Волонтерський рух реагував на вияви українофобської пропаганди. Заходи містять цілком конструктивні, націотворчі ідеї культивування патріотичних почуттів та належності до спільноти єдиної держави.

Волонтерські громадські організації реформаторської спрямованості відіграють роль у гармонізації ідентифікаційних суперечностей української нації, наприклад, «Громадський люстраційний комітет» (zareєстрований у 2014 р.), орієнтованої на заборону скомпрометованим колишнім державним посадовцям упродовж певного часу або пожиттєво обіймати державні посади. Інструментом, що дасть змогу запобігти незаконним призначенням та забезпечить поступове очищення державних установ від кадрів колишнього злочинного режиму, є надання громадськості відкритої інформації про посадовців, які не мають права працювати на державних посадах [4, с. 366].

Волонтерські громадські організації патріотичної спрямованості здійснювали заклики до солідаризації суспільства на засадах пацифізму та гуманізму: мирний Донбас – єдина Україна – громадянський діалог. У березні 2014 р. волонтерські ініціативні групи Донбасу заявили про утворення в м. Донецьк Координаційного комітету патріотичних сил Донбасу (ККПСД) [5, с. 2].

Громадські організації на загальнонаціональному рівні визначили завдання посилення контролю над трьома гілками влади. Так, один із лідерів громадської організації «Автомайдан» (2014) С. Коба заявив: «Нехай кожен новий чиновник усвідомлює, що йде у владу працювати на національні інтереси, а не на власний бізнес. Бізнес – окремо, влада – окремо. Ми будемо за цим спостерігати» [6, с. 4].

На практиці ідея контролю набуває зворотного ефекту. Прагнучи підзвітності від органів державної влади, громадяни забувають про необхідність аналогічної прозорості та неангажованості у правостосунках із самими громадськими організаціями. Внаслідок цього, як свідчить дослідження компанії GFK Ukraine у 2014 р., понад 50% українців підтримують тезу, що саме заможні люди мають оплачувати громадські ініціативи з власних фінансових активів. Понад 30% опитаних вважають, що цим мають займатися бізнес-структури і тільки потім український уряд [7, с. 12].

Завданнями громадських організацій патріотичного спрямування в Україні є люстрація, мир, контроль за гілками влади, захист прав людини та демократичних свобод, популяризація результатів їхньої активності та відповідного ефекту, розширення впливу громадських організацій на прийняття політичних рішень в органах державної влади. Ці пріоритети є базовими для гармонізації ідентифікаційних суперечностей української нації та формування ціннісних вимірів громадянського самовизначення українського суспільства як спільноти однієї держави, є ресурсом відновлення довіри громадськості до інституціоналізованих форм колективного життя [8, с. 9].

Консолідуючий потенціал громадських організацій у розвитку країни потребує подальшої конвертації кількісного параметру їх роботи в якісно новий формат соціального представництва, що репрезентуватиме українських громадян не на основі пошуку міжрегіональних відмінностей у економічному, політичному, культурному вимірах, а на основі констатації єдності українського народу у розмаїтті та багатогранності його культури та історії [9, с. 28].

Окрім політичних, є економічні аспекти патріотичного руху. Державні служби намагаються перекласти частину державного тягаря на плечі громадянського суспільства в особі волонтерів. Україна не така багата країна, щоб дозволити собі витратити на війну більше, ніж вона витрачає. У державних чиновників виникає помітне прагнення «зекономити» на пільгах військовослужбовцям, тому перекладають на волонтерів.

2014-й можна вважати роком народження українського волонтерства. 5 грудня увесь світ відзначає Міжнародний день волонтера. Міжнародний день добровольців в ім'я економічного і соціального розвитку (саме такою є його офіційна назва) встановлений рішенням 40-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН 17 грудня 1985 р. на знак визнання важливої ролі добровольчих та інших організацій у соціальному й економічному розвитку суспільства. Секретар Ради національної безпеки та оборони України Олександр Турчинов у своєму привітанні у 2016 р. зазначив: «Значення волонтерського руху, який набув в Україні рекордних масштабів за останні три роки і фактично став фундаментом громадянського суспільства, неможливо переоцінити».

Політичні тенденції розвитку сучасних суспільств визначаються посиленням приватного виміру життя громадян. В українських реаліях стійка динаміка зростання залучення громадян до волонтерського руху, на нашу думку, навіть обнадійливим фактом для перспектив формування горизонтальних зв'язків громадянського суспільства, аніж спалах «партизації».

Важливим є дослідження стратегій діяльності волонтерського руху, прогнозування складових частин із метою забезпечення стратегічних позицій громадського руху.

Список використаної літератури

1. Волонтерський рух в Україні. URL: http://www.gfk.com/ua/documents/presentations/report_vyshlisky.pdf.
2. Суперечності ідентичностей в Україні та шляхи їх регулювання в контекстах політики громадянської консолідації української нації / Аналітична доповідь. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. 160 с.
3. Тимошенко Н. До питання функціонування громадських організацій. URL: http://icp.org.ua/aspect/aspekty/susp/2004/10/08/do_pitannja_funktsio_23.html.
4. Томаш Л.В. Громадянське суспільство як система забезпечення життєдіяльності політичної, економічної, соціальної та духовної сфер. Часопис Київського університету права: український науково-теоретичний часопис / Київський ун-т права НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2012. № 2. С. 366–371.
5. Манифест / Остров. URL: <http://www.ostro.org/general/politics/news/440118/>.
6. Громадський люстраційний комітет. URL: <http://lku.org.ua/>.
7. Тысячнюк М.С. Новые подходы к анализу трансграничных общественных движений в условиях глобализации. Журнал социологии и социальной антропологии. 2010. № 3. С. 38–62.
8. Тишкун Ю.Я. Інституціоналізація громадянського суспільства в Україні як чинник раціоналізації державної бюрократії [Текст]: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т гуманіт. і соц. наук. Л., 2008. 190 арк.
9. Телешун Я.С. Формування і розвиток засад громадянського суспільства в умовах XXI століття: політико-юридичний аспект українських реалій. Трибуна: всеукраїнський громадсько-політичний і теоретичний журнал тов-ва «Знання» України і спілки журналістів України. 2010. № 9/10, 11/12. С. 56–57.

**THE POLITICAL COMPONENT OF THE ACTIVITY OF THE VOLUNTEER
MOVEMENT AS AN INSTITUTE OF CIVIL SOCIETY IN UKRAINE**

Maksym Kudrya

*Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kiev,
Department of Military Psychology and Political Science
Lomonosova str., 81, 02000, Kyiv, Ukraine*

The article analyzes volunteering as a factor of self-organization of society, which is a new social need. It is substantiated that in the modern period of democratic transit the volunteer movement became a factor of civic activity. It has been proved that volunteering has become an influential political institution of Ukrainian society, with features of an element of the political system. It is substantiated that volunteering contributes to the transformation of civil society. Political changes that are powerful in terms of the effects of value influence contribute to the identification of value priorities and formulate requests for their changes. Among the value priorities of the transit period is the realization of social justice and the responsibility of the authorities to society, which testifies to the urgency of the same value requests that led to the Revolution of Dignity, which is, first of all, a revolution of values.

Key words: volunteering, political institutions, political transformation, institute of volunteering, civil society.